

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В УМОВАХ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО
ЗАКЛАДУ**

**THE PROFESSIONAL PREPARATION OF THE TEACHERS
OF MUSIC ART AT THE HIGHER INSTITUTIONS**

**ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ
МУЗЫКАЛЬНОГО ИСКУССТВА В УСЛОВИЯХ ВЫСШЕГО
УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ**

У статті розглядається зміст методики, що вдосконалює професійну підготовку майбутніх учителів музичного мистецтва. Звертається увага на прийоми, методи навчання, організаційні форми та етапи роботи зі студентами.

Ключові слова: професійна підготовка, художньо-педагогічна інтерпретація, інтеграція різних видів мистецтва, методи та форми навчання.

The article reveals the methodics, that is making perfect the professional preparation of future teachers of music art. The attention is to the methods of education, organizational forms and stages of work of students.

Key words: professional preparation, art and pedagogical interpretation, integration of different types of art, methods and forms of education.

В статье раскрывается методика, которая нацелена на совершенствование профессиональной подготовки будущих учителей

музыкального искусства. Обращается внимание на приемы, методы обучения, организационные формы и этапы работы со студентами.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, художественно-педагогическая интерпретация, интеграция различных видов искусства, методы и формы обучения.

В умовах модернізації вищої освіти постає гостра потреба в підготовці фахівця високого професійного рівня. Важливого значення ця проблема набуває і в підготовці вчителя музичного мистецтва, який має бути і лектором, і виконавцем, і педагогом-вихователем.

Результативним розв'язанням цієї проблеми є орієнтація викладачів Інституту мистецтв на спільну творчу діяльність педагога і студента над художньо-педагогічною інтерпретацією музичного твору.

Багато науковців працюють над цією проблемою, серед них О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Щолокова та ін. Кожен з них має свою методику роботи зі студентами. Ще одна представлена у даній статті.

Вона здійснюється в три етапи на заняттях інтегрованого спецкурсу «Основи художньо-педагогічної інтерпретації музичного твору». Ця робота поділяється на три етапи і передбачає засвоєння процесу художньо-педагогічної інтерпретації музичного твору.

Перший (інформаційно-евристичний) етап полягає у формуванні інтелектуальної сфери студентів. Він спрямований на розширення інтересу до різних стилів, жанрів, видів мистецтв, набуття системних знань із різних видів мистецтв та формування спеціальних умінь, пов'язаних з художньо-педагогічною інтерпретацією музичного твору. На цьому етапі здійснюється також розвиток емоційної чутливості – основи естетичного сприйняття творів мистецтва; засвоюється алгоритм художньо-педагогічної інтерпретації музичного твору. Цьому, насамперед, сприяють різні форми організаційної роботи (основні, колективні, групові й індивідуальні); методи навчання, які побудовані на принципах співтворчості, проблемності.

Другий (операційно-інтегрований) етап передбачає розвиток емпатії як професійної якості майбутніх учителів музичного мистецтва. Він розподіляється на два блоки. На першому відбуваються індивідуальні творчо-практичні заняття, а на другому – групові. Метою творчої роботи педагога зі студентом на цьому етапі є збагачення досвіду художнього спілкування з творами мистецтв, виховання естетичного ставлення до творів мистецтв, розвиток емпатійних якостей та формування загальнопедагогічних умінь і тих, що пов'язані з художньо-педагогічною інтерпретацією музичного твору (спеціальних та узагальнених).

На третьому (інтерпретаційно-презентативному) етапі передбачається реалізація знань і вмінь художньо-педагогічної інтерпретації музичного твору в умовах, наближених до педагогічної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва. Саме тому метою цього етапу є формування готовності до творчого використання набутих знань і вмінь у самостійній художньо-педагогічній діяльності, спрямованій на навчання і виховання школярів.

У процесі набуття досвіду художньо-педагогічного спілкування втілюється технологічний компонент художньо-педагогічної інтерпретації музичного твору, що виявляється в самостійних практичних студентських діях, пов'язаних із створенням і реалізацією різних форм (локальної та широкої) художньо-педагогічної інтерпретації музичного твору, із залученням студентів до ораторського виду діяльності з подальшим розвитком набутих узагальнених умінь (вести дискусії, диспути, дебати і т. ін.) на заняттях педагогічного практикуму. Ці вміння виявляються й у процесі проходження різних форм практики (виконавської, педагогічної). Тут використовуються імітаційно-моделюючі методи й ситуативно-ділові ігри, творчі завдання, міні-викладання, а також метод оцінювання, який передбачає зіставлення, міркування, самооцінку.

Характерним для цього етапу є реалізація набутих умінь у соціокультурному середовищі, де студентам надається можливість продемонструвати свій рівень професійної підготовки.

На кожному етапі робота здійснюється й на індивідуальних заняттях з основного музичного інструменту. Вона передбачає: 1) ознайомлення і вивчення музичних творів, які є практичним матеріалом на заняттях теоретичного курсу; 2) розкриття і розвиток потенційних можливостей, професійних якостей студента (на основі художніх емоцій) та відбиття їх у художній та педагогічній діяльності; 3) оволодіння студентами знаннями і вміннями, пов'язаними з художньо-педагогічною інтерпретацією музичного твору; 4) накопичення досвіду художньо-педагогічного спілкування в умовах виконавської практики.

Таким чином, робота здійснюється паралельно на індивідуальних, групових та колективних заняттях, послідовність яких відповідає такій схемі:

I етап – інформаційно-евристичний:

1. Проблемна лекція-бесіда «Комплексне засвоєння стильових і жанрових особливостей творів трьох видів мистецтв (музики, літератури, живопису)». (6 год.)

2. Тематичні лекційно-практичні заняття «Осмислення понять і прийомів у сфері літературознавства, образотворчого, музичного й виконавського мистецтва та алгоритму художньо-педагогічної інтерпретації музичного твору». (6 год.)

II етап – операційно-інтегрований:

1. Творчо-практичні заняття (індивідуальні) «Вправи, творчі завдання як елементи формування практичних умінь, пов'язаних з художньо-педагогічною інтерпретацією музичного твору». (4 год.)

2. Практичні заняття (групові) «Елементи акторської майстерності як необхідна умова вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва». (4 год.)

III етап – інтерпретаційно-презентативний:

1. Педагогічний практикум «Рольові ігри як метод набуття досвіду педагогічної діяльності». (2 год.)

2. Підсумкове заняття (колективне) – конкурс підготовлених фрагментів уроку музичного мистецтва, сольні виступи студентів. (2 год.)

На першому етапі використовуються такі активні методи навчання: створення проблемних ситуацій, проведення бесід, дискусій, діалогів, імпресивні методи (ілюстрація і демонстрація репродукцій, музичних творів, зразків поетичної творчості). Названі методи забезпечують динамічний характер навчального процесу, який стає поштовхом для розвитку у майбутніх учителів музичного мистецтва емоційної чутливості, естетичного сприймання творів мистецтва, сприяє нагромадженню асоціативного фонду, опануванню різних типів вербальної інтерпретації (музикознавчої, художньо-образної, візуальної) музичного твору.

Перший етап проводився на матеріалі творів трьох видів мистецтв, які написані представниками різних стилістичних напрямів. Серед них: «Літній вечір», «Ранок у лісі» І. Шамо, «Ранок у лісі» Б. Кустодієва, «Земле рідна! Мозок мій світліє» В. Симоненка, «Колискова» Л. Ревуцького, «Українська ніч» А. Куїнджі, «Сон», серія «Живописна Україна» Т. Шевченка, «Елегія» М. Лисенка, «Вечірня година» Лесі Українки, «М. І. Лопухіна» В. Боровиковського, «Наталка Полтавка» І. Котляревського, «Пречиста Діво Маріє» Ю. Федьковича, «Ялинка» Я. Сибеліуса, «Ранок у сосновому лісі», «Лісові далі» І. Шишкіна, «Літній вечір» І. Левітана, «Похорони кошового» О. Мурашка, «Дівчинка на кулі» П. Пікассо, «...Я не хочу, щоб світ дізнався...» М. Лермонтова, «Прелюдії» Ф. Шопена, симфонічна картина Л. Дичко «Лісові далі», «Соната моря» М. Чюрльоніса, обробки українських пісень М. Леонтовича, «Лаокоон» Агесандра, Афенодора, Полідора, «Пьєта» Б. Мікеланджело та інші.

Перелічені вище художні твори відзначаються широким узагальненням соціальних проблем минулого і сьогодення, складністю ідейно-емоційного змісту, особливою своєрідною манерою авторського письма.

Організаційно-методична робота на першому етапі експерименту будується таким чином, щоб звернути увагу на рівень активності,

зацікавленості студентів. Цьому, насамперед, сприяють колективні заняття та форми і методи навчання, які передбачають проблемний виклад навчального матеріалу, проведення проблемних бесід. Таке навчання, як доводять дослідження з психології, активізує пізнавальну сферу особистості, розвиває її творче мислення.

Вступна лекція, яка має на меті виявлення спільних та специфічних ознак у різних видах мистецтв і створення умов для усвідомлення студентами гострої потреби у накопиченні таких знань, будується у формі діалогу, що спонукає студентів до відкритого висловлювання свого ставлення до проблеми.

У лекцію проблемного характеру вводяться поняття «художня інтерпретація музичного твору», «вербальна інтерпретація», «художньо-педагогічна інтерпретація музичного твору», «виражальні засоби різних видів мистецтва». Завдяки осмисленню цих понять усвідомлюється важливість і необхідність володіння різними типами інтерпретацій, розкривається повноцінний процес художнього спілкування з музичними творами. Дискусійна форма роботи сприяє виробленню у студентів особистісного погляду на їх професійну підготовку, яка передбачає вільне володіння знаннями з різних видів мистецтва.

Особливу увагу, на думку Т. Стратан, слід зосередити, на можливостях музичного мистецтва відігравати суттєву роль у процесах інтеграції та диференціації мистецтв на всіх етапах розвитку суспільства. Характеризуючи музику як мистецтво, що відрізняється меншою предметністю, конкретністю і понятійністю, слід відзначити її можливість безпосередньо передавати людські почуття, переживання, внутрішній емоційний стан, підкреслити, що музичне мистецтво здатне встановлювати тісний зв'язок із зоровим живописним сприйманням і відображати реальну дійсність, це значною мірою зумовлено слуховим досвідом сприймаючого, його здатністю до асоціативного мислення [5].

Характеризуючи образотворче мистецтво, зазначимо, що воно в основному ґрунтується на конкретно-життєвому матеріалі, особливих іконічних знаках, кольорових, світлотіньових та лінійних структурах, які складають цілісний образ. Вони можуть аналізуватися, розкриваючи його різні сторони та специфічні ознаки.

Характеризуючи поняття «виражальні засоби різних видів мистецтва» в полі зору повинні бути такі поняття як «інтонація в музиці і поезії», «мелодія і лінія», «музичний живопис», «живописна музика». Під час їх осмислення відбувається усвідомлення того, що виражальні засоби різних видів мистецтва підпорядковані загальним художнім закономірностям і мають універсальний характер.

В умовах проведення лекції-бесіди відбувається актуалізація вже набутих знань (музичних, загальнохудожніх) з метою виявлення спільних і специфічних ознак різних видів мистецтв. У зв'язку з цим актуальним є розгляд категорії простору і часу. Музика і слово розгортаються у часі і мають процесуальний характер, підкреслюючи асоціативний характер живописного мистецтва, його можливість опосередковано відобразити поступ і рух, які, хоч і не так явно, виражені в картинах будь-якого жанру (пейзаж, портрет, натюрморт, історичний, побутовий, батальний тощо). Розглядаючи категорію простору, слід визначити її яскраве вираження в живописних творах, а також можливість виникнення просторових уявлень у музиці.

Характеризуючи поняття «ритм», «тембр», «колір», «динаміка», відзначимо їх пряме та опосередковане вираження в різних видах мистецтва. На основі цього слід зробити важливі висновки про те, що пряме й опосередковане відображення дійсності у творах створює умови для поєднання різних видів мистецтва за спільністю їх жанрово-стильових особливостей. Категорії художнього стилю і жанру усвідомлюються студентами на основі їх знань про музичний стиль, його історичні модифікації.

Узагальнюючи закономірності художньої побудови того чи іншого виду мистецтва, такі поняття як «тричастинна форма», «сонатна форма», «фуга», переносяться у сферу живопису або поезії.

Важливим є те, що теоретичний матеріал пропонується на конкретних прикладах. Так, демонструються живописні сонати М. Чюрльоніса, що складають «Сонатну морю» (Алегро. Анданте. Фінал). Їх порівнюють із тричастинною формою інструментальної п'єси. Зв'язок із музикою визначається в лініях, контурах, фарбах, поетичних художніх образах, емоційному настрої картини. Ілюструється також «Фуга» М. Чюрльоніса, яка вражає поліфонічністю фарб і настроїв; скульптурні композиції Агесандра, Афенодора та Полідора «Лаокоон», Б. Мікеланджело «П'єта», в яких пластичні зображення асоціюються з проведенням різних тем у поліфонії [5].

Подальша робота зі студентами передбачає набуття необхідних знань для здійснення повноцінного процесу художньо-педагогічної інтерпретації музичного твору. Система завдань з інтерпретації й інтеграції творів мистецтва дає змогу виявити брак у більшості студентів спеціальних знань у галузі різних видів мистецтва, завдяки яким вони можуть вербально інтерпретувати й інтегрувати твори мистецтва. Конфлікт, який виникне між прагненням до виконання поставлених завдань, з одного боку, і неможливістю їхнього вирішення, з іншого, стимулює вироблення у студентів орієнтирів, спрямованих на самовдосконалення, а також прагнення набути відповідних знань, пов'язаних із художньо-педагогічною інтерпретацією музичного твору.

Далі студенти отримують інформацію, яка стосується культури різних епох, стильових і жанрових особливостей творів трьох видів мистецтва (музики, літератури й образотворчого мистецтва), починаючи з періоду Античності по XXI століття, а також композиторського й виконавського мистецтва цих періодів. Аналізуються музичні і літературні твори, твори живопису.

Позитивним є те, що мистецтвознавчий матеріал, який охоплює різні види мистецтва, розглядається з точки зору специфіки культури однієї історичної епохи, одного стилістичного напрямку. При цьому в полі зору перебувають

жанрово-стилістичні особливості трьох видів мистецтв. Таким чином, відбувається системне нагромадження знань із музики, літератури й живопису.

Одночасно студенти мають можливість на практиці перевірити набуті знання. Це, з одного боку, стає важливим засобом створення позитивного ставлення до засвоєння знань, бо конкретизація цих знань реалізувалась через показ їхнього практичного смислу [1, 38], а з іншого — дає змогу студентам, аналізуючи, зіставляючи, порівнюючи твори мистецтв, полемізувати один з одним, самостійно робити висновки й узагальнення.

Теоретичним і практичним матеріалом для студентів є вищеназвані твори мистецтв або їхні фрагменти. При цьому саме подання матеріалу (темп і його складність) не «сковують» студентів, які до вступу у вищий навчальний заклад закінчили музичну школу, оскільки добір для аналізу музичних творів, наочних засобів навчання відповідає рівню їхніх знань. До того ж, на першому етапі навчання істотну роль відіграють «опорні картки». Вони містять опис особливостей культури конкретної епохи, стилістичного напрямку, стилю творчої характеристики творчості представників різних художніх шкіл, анотування їхніх творів тощо. Це дає студентам можливість перевірити і розширити свої системні знання з різних видів мистецтв. З часом необхідність у використанні цих карток відпадає.

У тематичній лекції-бесіді як головна увага приділяється методу співставлення. Він дає змогу аналізувати художні й виражальні особливості творів різних видів мистецтв, порівнювати, зіставляти їх, знаходити художньо-естетичні аналоги.

Так, аналізуючи художні й виражальні особливості музичних творів українських композиторів різних періодів, а також різні за жанром і тематикою народні мелодії, бажано проаналізувати народні пісні в обробці М. Леонтовича, які мають свої характерні поліфонічні особливості і є емоційними і мелодійними.

Це сприяє розвитку у студентів емоційної чутливості до сприйняття творів мистецтва, а опрацювання їх на практичних заняттях з дисципліни «Основний

музичний інструмент» — розвитку експресивної емоційності, що виявляється в емоційному виконанні музичного твору.

Завдяки методу співставлення студенти осмислюють різні твори мистецтв конкретної епохи і стилю та знаходять спільне й відмінне, суттєві неповторні особливості, які відповідають їх природі. З'ясовується також і те, що характер відображення різних сторін дійсності неоднаковий у різних мистецтвах, що спричиняє прагненню до їх взаємодії і взаємозв'язку.

Так, аналізуючи твори імпресіоністів (К. Моне, В. Гога, М. Равеля, І. Аненського, К. Коровіна, О. Мурашка), студенти зможуть відзначити, що цей напрям в образотворчому мистецтві, музиці і літературі склався в 60-70 рр. XIX століття, коли умовностям офіційного салонного мистецтва імпресіоністи протиставили святкову красу повсякденної дійсності. Улюбленими жанрами музикантів-імпресіоністів були п'єси малої форми, а майстрів живопису — портрет, пейзаж, багатофігурна композиція. У своїх творах вони відображали життя, сповнене справжньої поезії, в якому людина перебуває в єдності з навколишнім середовищем, що постійно змінюється і вражає своєю чистотою і яскравістю. Емоційна єдність цих творів полягає в передачі тонких настроїв, психологічних нюансів сприйняття дійсності, тембрової і гармонійної мальовничості. Вона досягається завдяки особливому звуковидобуванню, прийомам педалізації, розкладенню світлих тонів на чисті кольори, використанню кольорових тіней, яскравих фарб, що створює ефект високого, світлого мистецтва. Усе це націлює на логіку і процедуру стилістичного аналізу, тобто на наукову інтерпретацію, на системну класифікацію художніх явищ, що, у свою чергу, сприяє об'єднанню творів мистецтва в інтегрований комплекс на основі єдності жанрово-стилістичних особливостей.

Подальший розгляд творів мистецтв дає можливість відзначити їхню емоційну, тематичну, естетичну, понятійну схожість. При цьому багатство вербальних, музичних, виконавських виражальних засобів у поєднанні з художньо-оригінальними прийомами письма майстрів мистецтв є основою цієї інтеграції.

Усвідомлення того, що для розкриття художнього образу музичного твору, для поєднання з образами інших творів мистецтв важливо знати не тільки художні, виражальні, жанрові, стилістичні особливості кожного виду мистецтва, а й епоху, життя і творчість майстрів мистецтв. Також слід засвоїти різні поняття і прийоми з галузі літературознавства, образотворчого й музичного мистецтва, алгоритм художньо-педагогічної інтерпретації музичного твору, що передбачає проведення наступних лекційно-практичних занять. Такі заняття є необхідними, бо саме на них майбутні вчителі зможуть опанувати такі принципи інтеграції творів мистецтв, як історизм та художні аналогії.

Наступною оптимальною формою теоретичної підготовки є лекційно-практичні заняття: «Осмилення понять і прийомів зі сфери літературознавства, образотворчого, музичного й виконавського мистецтв та алгоритму художньо-педагогічної інтерпретації музичного твору». Метою таких занять є ознайомлення з різними вербальними інтерпретаціями (музикознавчою, художньо-образною, візуальною).

Досягнення поставленої мети передбачає ознайомлення з:

– змістом понять «художній образ у художньо-педагогічній інтерпретації музичного твору», «зміст художньо-педагогічної інтерпретації музичного твору»;

– виконавськими прийомами («оцінкові судження», «опорні образи»), які дають можливість аналізувати виконання і створювати «слухові моделі» художніх інтерпретацій музичного твору;

– виконавськими інтерпретаційними парадигмами та їхньою основою;

– технічними і художніми прийомами виконання, емоційно-логічним узгодженням виконавських прийомів у розкритті ідейно-образного змісту музичного твору;

– формальними (технічними) компонентами твору, які є складовими елементами художнього образу, і змістовими (системою художніх образів), представленими в одному з творів мистецтв;

– прийомами «внутрішньотекстової домінанти» та «актуалізації» (вони визначають змістову характеристику літературного твору і дають змогу встановити в музичному творі місця для інтеграції творів мистецтв);

– повним алгоритмом художньо-педагогічної інтерпретації музичного твору;

– принципами інтеграції творів мистецтва.

Під час проведення цих лекційно-практичних занять слід урахувати дидактичне положення про те, що стійкі знання формуються не тільки на основі «актуалізованого інтересу» (В.А. Куринський). Велике значення в акті пізнання має установка на сприйняття творів мистецтв різних стилів. Вибраний образноемоційний характер викладу навчального матеріалу (у вигляді дискусії), опора на асоціативний досвід студентів, а також використання методів спостереження, аналогії, порівняння створюють умови для формування такої установки.

Здобуттю знань сприяють також творчі індивідуальні завдання для кожного студента, які поступово ускладнюються і передбачають виступи перед студентською аудиторією із стислою розповіддю про музичний твір та його виконання. Далі робота продовжується на індивідуальних заняттях з основного музичного інструменту.

Отже, апробована і запропонована методика першого етапу роботи над художньо-педагогічною інтерпретацією музичного твору, яка базується на нетрадиційному підході до організації навчального процесу і ґрунтується на діалогічній взаємодії викладача і студента, проблемному викладі матеріалу, дискусійній формі обговорення проблемних питань, вивченні нових понять, виконавських прийомів та методів стимулювання й заохочення студентів, є ефективним засобом удосконалення професійної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва.

Література:

1. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход / А. А. Вербицкий – М.: Высш. шк., 1991. – 207с.
2. Куринский В. А. Автодидактика / В. А. Куринский – М.: Автодидакт, 1994. – 392с.
3. Олексюк О. М. Музично-педагогічний процес у вищій школі / О. М. Олексюк, М. М. Ткач – К.: Знання України, 2009. – 123с.
4. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г. М. Падалка – К.: Освіта України, 2010. – 274с.
5. Стратан Т. Б. Використання різновидів мистецтв в процесі професійної підготовки майбутніх вчителів музики: метод. рекомендації / Т. Б. Стратан – Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2001. – 32с.
6. Щолокова О. П. Система професійної підготовки студентів педагогічних вузів з художньо-естетичної освіти школярів: дис. ... д-ра пед. наук / О. П. Щолокова — К., 1996. — 400 с.

Ляшенко Ольга Дмитрівна – канд. пед. наук, доцент кафедри теорії та методики мистецької освіти Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка.

Ляшенко О. Д. Професійна підготовка майбутніх вчителів музичного мистецтва в умовах вищого навчального закладу / О. Д. Ляшенко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти: Збірник наукових праць / Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Гуманістичні орієнтири мистецької освіти», 25-27 квітня 2013 року. – Випуск 14. (19) Ч. I.– Київ: НПУ, 2013. – С. 88-94.